

Dr. sc. Ivan Jurić, vršitelj dužnosti javnog bilježnika
Neven Kočila, mag. iur., javnobilježnički savjetnik

UDK 347.724-028.27(430)+(436)
347.961:347.724(497.5)

Pregledni rad

Primljeno (Received): 22. 07. 2020

Prihvaćeno (Accepted): 16. 09. 2020.

Osnivanje društva s ograničenom odgovornošću na daljinu u njemačkom i austrijskom pravu

Ivan Jurić

Neven Kočila

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o trgovačkim društvima iz 2019. g. u hrvatski pravni sustav uveden je pravni institut osnivanja društva s ograničenom odgovornošću na daljinu bez punomoćnika. Ovom novelom nije dokinut uobičajeni način osnivanja društva pred javnim bilježnikom, nego je omogućeno da se, alternativno, društvo može osnovati bez sudjelovanja javnog bilježnika i pravnih savjetnika putem internetskih stranica sustava sudskog registra, uz korištenje autentifikacijskog sustava i uz korištenje propisanih obrazaca (princip „one stop shop“). Cilj zakonodavca bio je usklađivanje hrvatskog prava društava s Direktivom (EU) 2019/1151 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. lipnja 2019. o izmjeni Direktive (EU) 2017/1132 u pogledu upotrebe digitalnih alata i postupaka u pravu društava („Company Law Package“). Novi zakonodavni okvir s ciljem uvođenja digitalnih alata u hrvatsko pravo društava je poželjan, ali način na koji je nedavno uveden problematičan je, između ostalog, iz perspektive uloge koja je namijenjena javnom bilježniku u pravnom sustavu Republike Hrvatske. Zato je u ovome radu iznesen komparativni prikaz o tome kako je ova Direktiva EU-a implementirana u austrijsko i njemačko pravo društava. Izneseni su konkretni prigovori pravnih praktičara i znanstvene rasprave koje su tome prethodile u navedenim, nama usporedbenim, pravnim sustavima. Osim što je, u hrvatskom pravu, nedvojbeno, prijeko potrebno zadržati ključnu ulogu javnog bilježnika u postupku osnivanja društva, u radu će se naznačiti mogućnosti šire primjene digitalnih alata u postupcima pred javnim bilježnikom i sudskim registrom.

Ključne riječi: javni bilježnik, online osnivanje, društvo s ograničenom odgovornošću

1. UVOD

Ekspanzija i unifikacija upotrebe digitalnih alata i postupaka u pravima društava država članica EU-a bez sumnje jedan je od prioriteta Europske komisije. To su važne pretpostavke povećanja učinkovitosti poslovanja trgovačkih društava unutar jedinstvenoga digitalnog tržišta država članica EU-a, odnosno izgradnje digitalne Europe, što se smatra jednom od najvažnijih politika EU-a. To je eksplicitno navedeno u Strategiji jedinstvenoga digitalnog tržišta EU-a iz 2015. g. i Akcijskom planu za e-upravu iz 2016.¹, a praktično provedeno Di-

rektivom (EU) 2019/1151 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. lipnja 2019. o izmjeni Direktive (EU) 2017/1132 u pogledu upotrebe digitalnih alata i postupaka u pravu društava (dalje: Direktiva).²

Odredbe Direktive implementirane su u pravo društava Republike Hrvatske (dalje: RH) unosom čl. 397.a - 397.e o osnivanju društva s ograničenom odgovornošću (dalje: društvo) na daljinu bez punomoćnika u Zakon o trgovačkim društvima (dalje: ZTD).³ Iz postupka osnivanja društva na daljinu isključeni su posrednici između stranke i sudskog

1 V. Akcijski plan za e-upravu, Bruxelles, 19. 4. 2016. COM(2016) 179 final i Strategija jedinstvenoga digitalnog tržišta EU-a, Bruxelles, 6.5.2015 COM(2015) 192 final, dostupno na www.eur-lex.europa.eu, stranica pregledana 6. 4. 2020.

2 V. Direktivu EU-a 2019/1151 Europskog parlamenta i Vijeća o izmjeni Direktive EU-a 2017/1132 u pogledu upotrebe digitalnih alata i postupaka u pravu društava, Bruxelles od 20. 6. 2019., Službeni list EU-a br. 186/80 od 11. 7. 2019. dostupno na www.eur-lex.europa.eu, stranica pregledana 6. 4. 2020.

3 V. ZTD NN 40/19.

registra (javni bilježnici i pravni savjetnici-punoćnici osnivača), pa se radi o cjelovitom *online* osnivanju društva po načelu od početka do kraja (*end to end principle*). Analiza novoga hrvatskoga pravnog uređenja *online* osnivanja Društva nije tema ovoga rada, iako su već iznesena stajališta da ono nije optimalno.⁴ Štoviše, u pravnom sustavu RH postoje i drugi važni postupci koje bi trebalo što prije digitalizirati, a to ne bi zahtijevalo velike zakonodavne zahvate niti troškove jer pravna i tehnološka osnova već postoje (npr. podnošenje svih javnobilježničkih prijava sudskom registru *online*).⁵ Da bi se bolje razumjelo koje su mogućnosti i pravci digitalizacije hrvatskog prava društava, naglasak je ovdje stavljen na identificiranje načina kako je Direktiva implementirana u njemačko i austrijsko pravo društava kada je riječ o osnivanju društva s ograničenom odgovornošću (dalje: društvo ili GmbH) na daljinu. U njemačkom pravu društava primjetan je oprezan pristup digitalizaciji postupka osnivanja društva jer npr. temeljni propisi o osnivanju društva u GmbHG nisu uopće promijenjeni.⁶ Međutim, njemački zakonodavac pristupio je minijaturnoj, ali važnoj izmjeni temeljnoga njemačkoga saveznoga javnobilježničkog propisa (dalje: BeurkG)⁷ u koji je uvedena mogućnost elektroničke javnobilježničke potvrde koja omogućuje *online* komunikaciju stranaka i javnog bilježnika, odnosno osnivanje društva na daljinu uz sudjelovanje javnog bilježnika. Naime, javni bilježnici u Njemačkoj od prije sve svoje prijave s priložima sudskom registru podnose *online*, tj. generirajući digitalne formate svih svojih isprava za sudski registar bez izrade klasičnih podnesaka. Po takvim digitalnim prijavama njemačkih javnih bilježnika sudovi postupaju bez formiranja klasičnoga papirnatoga sudskog spisa. Time je razriješen i problem digi-

talizacije arhivske građe koju njemački javni bilježnici i sudovi više ne čuvaju u klasičnim pismohranama već na digitalnom mediju. Ovom izmjenom BeurkG-a uspostavljena je *online* veza između stranke i javnog bilježnika, čime je potvrđeno da je javni bilježnik neizostavna karika u posve digitalnom lancu - postupku osnivanja koji se odvija između stranke, javnog bilježnika i sudskog registra.

U austrijskom pravu društava osnivanje društva na daljinu propisano je prije donošenja Direktive. Pored standardnog načina osnivanja društva pred javnim bilježnikom, u austrijsko pravo društava je 2018. g. uvedeno osnivanje društva na daljinu bez sudjelovanja javnog bilježnika, a 2019. i osnivanje društva na daljinu uz sudjelovanje javnog bilježnika.⁸ Za razliku od njemačkog pristupa ovoj materiji, austrijski zakonodavac pristupio je opsežnim zahvatima u pravne propise radi reguliranja digitalnih alata i postupaka koje će strankama omogućiti što jednostavnije osnivanje društva na daljinu. Međutim, jedino u okviru modela osnivanja društva na daljinu uz sudjelovanje javnog bilježnika postignuto je da javni bilježnik bude jedini punkt kojem se stranka obraća u tom postupku što se, u okviru Direktivom proklamiranog načela od početka do kraja (*end to end principle*), smatra ekonomičnim i pravno najsigurnijim načinom osnivanja društva. Model osnivanja društva na daljinu bez javnog bilježnika zahtijeva da stranke poduzmu još neke dodatne radnje radi ispunjavanja zahtjeva za sprječavanje pranja novca (npr. osobni pristup u banku radi uplate temeljnoga kapitala).

Propisani postupci osnivanja društva na daljinu u navedena dva, nama usporedbena prava, promatrani su u vrijeme pojave pandemije COVID-19 kada je osobito došla do izražaja važnost digitalizacije za redoviti rad tijela javne vlasti, sudova i nesmetano odvijanje pravnog prometa.⁹ Koje daljnje

4 V. o tome: Grbac, M. i Grbac, A., Elektronička registracija društva s ograničenom odgovornošću, PuG 2020, vol.59, no. 1., str. 131. Propisivanje postupka osnivanja društva na daljinu bez sudjelovanja javnog bilježnika nije put kojim bi hrvatsko pravo društava trebalo ići jer je u RH društvo već moguće osnovati u roku 24 sata podnošenjem *on line* prijave nadležnom sudskom registru.

5 V. čl. 5. Zakona o sudskom registru (NN 40/19, dalje: ZSR) po kojem sudovi i javni bilježnici već ostvaruju elektroničku komunikaciju u registarskim predmetima, ali taj propis, za sada, ograničen je samo na *on line* osnivanje društva. Neophodno je proširiti njegovu primjenu i omogućiti da javni bilježnici sve svoje prijave podnose sudu *on line*. Oportuno bi bilo i promisliti mogu li se neki postupci registarskih upisa ekonomizirati tako da npr. upis promjene direktora ili člana društva koji imaju deklaratoran učinak javni bilježnik notificira neposredno u informacijski sustav sudskog registra. V. i: Bregeš, Ž. i Jakupak, T. Digitalisation of business register, dostupno na www.hrcak.srce.hr, stranica pregledana 6. 4. 2020. o, za sada, ograničeno funkcionalnom sustavu europskih sudskih registara pod nazivom BRIS u koji je već umrežen i hrvatski sudski registar.

6 V. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG) dostupan na www.gesetze-im-internet.de stranica pregledana: 8. 7. 2020.

7 V. Beurkundungsgesetz (BeurkG) dostupan na www.gesetze-im-internet.de stranica pregledana 8. 7. 2020.

8 V. Osztoivits, M: GmbH-Gründung: „Klassisch“, „Vereinfacht“ oder „Digital“, dostupno na: https://www.lbg.at/servicecenter/lbg_steuertipps_praxis/gmbh_gr%C3%BCndung_klassisch_ve-reinfacht_oder_digital_index_ger.html, stranica pregledana: 30. 6. 2020.

9 U to vrijeme rad hrvatskih javnih bilježnika sa strankama bio je ograničen radi održavanja preporučene socijalne distance. Javni bilježnici u Austriji i Njemačkoj nisu se suočili s istim preprekama u radu jer je komunikacija između stranaka, javnih bilježnika i sudskog registra digitalizirana, pa stranke nisu morale nužno dolaziti u urede javnih bilježnika da bi ovjerile potpis ili solemnizirale svoje isprave. Neke europske države (npr. Estonija) iskoristile su te izvanredne okolnosti za dodatno proširenje već postojećih pravila o upotrebi digitalnih alata i postupaka u radu pravosuđa, pa i javnih bilježnika. V. web stranice estonskog Ministarstva pravosuđa: www.just.ee stranica pregledana: 27. 4. 2020., gdje je ovako objašnjen postupak solemnizacije isprava pred javnim bilježnikom, ali putem videokonferencije: „1. The act to be performed by remote authentication and the corresponding time must be agreed with the notary in advance, either via the self-service of the website of notar.ee or directly, 2. To perform an act by remote authentication, the client is required to have and use a computer with a webcam and a microphone, an ID card with a card reader or Mobile ID for digital signing. 3. Remote authentication only functions in the Google Chrome web browser,

korake bi, u tom kontekstu, trebalo poduzeti u RH važno je i otvoreno pitanje. Njemačko i austrijsko pravo nije digitalizaciju postupka osnivanja društva zamislilo bez sudjelovanja javnog bilježnika. Ta prava su samo u postupak osnivanja, koji se otprije provodi *online* komunikacijom između javnog bilježnika i suda, uključili i stranku koja sada također može s javnim bilježnikom ili sudskim registrom komunicirati na daljinu i tako osnovati društvo.

2. NJEMAČKO PRAVO DRUŠTAVA PREMA STUDIJI *EVERIS*

Europska komisija izdala je 13. prosinca 2017. dvodijelnu Studiju Everis o digitalizaciji prava društava država članica EU-a (dalje: Everis studija).¹⁰ Prvi i opći dio ove studije čini konačno izvješće (*Final report*) čiji je cilj bio utvrditi koristi, probleme i izazove koji su povezani s digitalizacijom prava društava, uzimajući u obzir ciljeve članova trgovačkog društva i njihovih direktora, država članica i drugih relevantnih sudionika koji primjenjuju pravo društava u nekoj državi članici.¹¹ Drugi dio Everis studije čini komparativna analiza prava društava u 13 država članica EU-a (*Country report*): Belgija, Bugarska, Danska, Estonija, Francuska, Njemačka, Mađarska, Italija, Luxemburg, Nizozemska, Poljska, Portugal, Rumunjska i Ujedinjeno Kraljevstvo. Područje interesa Everis studije ispitivanje je načina na koji prava društava tih država članica propisuju određene registarske postupke u trgovačkim društvima i kako se ti postupci mogu provesti na daljinu, tj. putem digitalnih alata. Konkretno, u Everis studiji ispitane su i procijenjene mogućnosti *online* provedbe postupka upisa u registar osnivanja trgovačkih društava, njihova brisanja, podnošenja i objavljivanja podataka o pravnom statusu trgovačkih društava i o postupcima pripajanja trgovačkih društava.¹² U odnosu na standardnu pisanu pravnu formu podnošenja podnesaka, priloga i drugih isprava, u Everis studiji utvrđeno je da upotreba digitalnih alata (*online*) u tim registarskim postupcima ima

and the internet connection speed must enable video calls. 4. To perform an act, it is required to log into the self-service of the website of notar.ee. " Dakle, osim elementarnih tehničkih pretpostavki bitno je samo da javni bilježnik unaprijed pregleda i odobri sadržaj isprave, tj. da ga solemnizira kao što to radi i kada mu stranka dode u ured.

10 Puni naziv je Study on digitalization of company law, by everis for the European Commission – DG Justice and Consumers. Sastoji se od Final report - Digitalisation of Company Law i Country report - Digitalisation of Company Law. Oba dijela kao jedinstvena Studija objavljena je 25. 4. 2018. na: https://ec.europa.eu/info/publications/assessment-impacts-using-digital-tools-context-cross-border-company-operations_en, stranica pregledana: 6. 4. 2020.

11 V. Everis studiju op. cit. u bilj. 10. str. 12.

12 V. Everis studiju op. cit. u bilj. 10. str. 6. gdje se u rječniku navodi da registar predstavlja svaki trgovački, središnji ili drugi registar koji je uspostavljen u državi članici temeljem Direktive 2009/101/EC.

sljedeće pozitivne učinke:¹³

1) povećana učinkovitost, ekonomičnost i pravna sigurnost

2) povećana sposobnost detektiranja prijevarnih i protupravnih radnji i

3) rezultati Studije činili su osnovu za pripremu Direktive 2017/1132 (*Company Law Package*).

Njemačko pravo društava uzor je i osnova nastanka hrvatskog prava društava, pa je sve što je navedeno u Everis studiji o osnivanju društva u njemačkom pravu relevantno i za hrvatsko pravo društava.¹⁴ Predmet obrade u Everis studiji bili su njemački pravni korelati našem društvu s ograničenom odgovornošću (*GmbH*) i dioničkom društvu (*AG*). Everis studija u njemačkoj pravnoj znanosti bila je predmet brojnih analiza, pa i odmjerenih kritika, osobito u pogledu korištene empirijske metodologije analize osnovnih načela prava država članica EU-a.¹⁵ Stoga se naporu Europske komisije da afirmira i proširi upotrebu digitalnih alata u pravosuđu država članica, koji su uostalom i rezultirali donošenjem Direktive, ne mogu promatrati odvojeno od Everis studije. U biti, Everis studija je relevantna jer dokazuje da njemačko i hrvatsko pravo društava na podjednaki način pristupaju normiranju postupka osnivanja društva i da bi jednako tako trebala pristupiti implementaciji Direktive. Zato će se ovdje ponajprije iznijeti temeljna obilježja postupka osnivanja društva koja su istaknuta u Everis studiji kao relevantna za implementaciju Direktive u njemačko pravo društava, a kasnije i objasniti kako je Direktiva doista uvedeno u njemačko pravo društava.

13 V. Direktivu, op. cit. u bilj. 2. i *key findings* Everis studije koja su dostupna na: https://ec.europa.eu/info/publications/assessment-impacts-using-digital-tools-context-cross-border-company-operations_en, stranica pregledana: 6. 4. 2020.

14 V. Barbić, J., Utjecaj njemačkog prava na stvaranje hrvatskog prava društava, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 3-4/2007, str. 339. - 363., gdje na str. 344. - 345. obrazlaže izbor njemačkog prava kao uzora za stvaranje hrvatskog prava društava.

15 V. Omlor, S., Digitalisierung im EU-Gesellschaftsrechtspaket: Online-Gründung und Registerführung im Fokus DSiR 2019, 2544, RdN 2.1. dostupno na www.beck-online.beck.de, stranica pregledana 15. 4. 2020., gdje se navodi da studija u metodološkom smislu studija više podsjeća na dobro utemeljeno istraživanje javnog mijenja ili na prošireno javno savjetovanje nego na usporedbenu analizu zakona u različitim državama EU-a. Temeljni prigovor je da u njoj nije provedena analiza zajedničkih korporativnih načela, tj. načela prava društava na kojima se temelje propisi promatranih država članica EU-a. Isto otprilike navode i Birkefeld/Schäfer: Gründung auf Knopfdruck? Was sich mit der EU-Digitalisierungs-Richtlinie im Gesellschaftsrecht ändert BB 2019, 2626- dostupno na www.beck-online.beck.de, stranica pregledana 15. 4. 2020. Europska komisija je ipak ocijenila da se rezultati i zaključci ove studije mogu koristiti u svrhu donošenja Direktive.

2.1. Njemački trgovački registar

U njemačkom pravu postoje dvije vrste registra trgovačkih društava. To su trgovački registar (*Handelsregister*) i poduzetnički registar (*Unternehmensregister*). Temeljna obilježja njemačkoga trgovačkog registra Everis studija smatra važnima za donošenje Direktive, njezinu primjenu u njemačkom pravu društava te ih izlaže i pobliže analizira na sljedeći način. Trgovački registar u Njemačkoj služi za upis i objavljivanje podataka o članstvu u društvima i radi objavljivanja drugih pravnih odnosa koja su predmet upisa u trgovački registar. Ovisno o kojem pravnom obliku trgovačkog društva se radi, u njemački trgovački registar upisuju se podatci o: osnivačima, direktorima, ovlaštenjima za zastupanje direktora, tvrtki, djelatnostima, sjedištu, poslovnoj adresi i temeljnom kapitalu društva. Registarški podatci o Društvu proizvode pravni učinak prema svim trećim osobama, ako su oni upisani i objavljeni putem trgovačkog registra.¹⁶ Pravni učinak upisa u trgovački registar u Everis studiji ocijenjen je kao važan čimbenik za njemačko pravo društava budući da smanjuje transakcijske troškove za poduzetnike koji iz trgovačkog registra mogu pribaviti sve relevantne podatke o svim trgovačkim društvima.¹⁷

Upisom osnivanja u njemački trgovački registar društva stječu pravnu osobnost.¹⁸ Radi provedbe upisa društva, trgovački registar prethodno provjerava jesu li ispunjene pretpostavke za upis tako što ispituje isprave na kojima se temelji prijava osnivača za upis osnivanja društva.¹⁹ Na isti način trgovački registar postupa i kada se radi o drugim prijavama radi upisa u trgovački registar određenih promjena ili pravnih odnosa u društvu (npr. povećanje temeljnog kapitala, promjena društvenog ugovora, statuta i sl.). Prijava za upis društva podnosi se elektroničkim putem od strane javnog bilježnika koji je u postupku osnivanja društva posrednik između predlagatelja za upis društva (stranke) i trgovačkog registra.²⁰ Elektroničko podnošenje prijave putem javnog bilježnika jedini je način na koji javni bilježnici komuniciraju

s trgovačkim registrom bez obzira radi li se o upisu osnivanja društva ili nekoj drugoj vrsti upisa u trgovački registar.²¹ Dakle, komunikacija između njemačkoga javnog bilježnika i trgovačkog registra je već digitalizirana i nije bila u fokusu Everis studije kao niti kasnije implementacije Direktive u to pravo.

Njemački poduzetnički registar predstavlja središnju elektroničku platformu koja svima omogućuje pristup trgovačkom registru, ali i drugim objavama relevantnim za život bilo kojeg trgovačkog društva.²² To su npr. objave poziva za godišnje skupštine trgovačkih društava, objave godišnjih financijskih izvješća, propisane objave za njemačka dionička društva, propisane objave za poslovanje s vrijednosnim papirima, propisane objave u njemačkom stečajnom zakonu itd. Međutim, bitna razlika između poduzetničkoga i trgovačkog registra je u tome što upisi i objave u njemačkom poduzetničkom registru ne proizvode iste pravne učinke (npr. konstitutivne ili deklaratorne) kao upisi u njemački trgovački registar. Poduzetnički registar služi više kao javno dostupna informacijska platforma koja na jednome mjestu prikuplja sve informacije bitne za određeno društvo, a trgovački registar kao mjesto službene kontrole javnobilježničkih prijava, odlučivanja i javne objave tih odluka, te svih propisanih podataka o trgovačkim društvima s pravnim učinkom prema svima.²³

2.2. Osnivanje društva s ograničenom odgovornošću u njemačkom pravu

Postupak osnivanja društva Everis studija je podijelila u šest etapa. Osnivanje započinje utvrđivanjem identiteta osnivača i potpisivanjem osnivačkog akta društva pred javnim bilježnikom, a završava *online* upisom osnivanja društva u trgovački registar. U svim etapama osnivanja društva u Njemačkoj sudjeluje javni bilježnik. Everis studija navodi da je sudjelovanje javnog bilježnika nužno radi preventivne zaštite zakonitosti, odnosno da ostvarenje kontrolne i javne funkcije trgovačkog registra nije moguće bez usklađenog djelovanja trgovačkog registra i javnih bilježnika. U prvom

16 Usp. jednako propisani učinak upisa u sudski registar u čl. 11. ZSR-a.

17 Tu se vidi da je Everis studija imala takav metodološki pristup da su u prvom planu ekonomičnost, dostupnost i javnost svih registarskih podataka.

18 V. op.cit. u bilj. 10. str. 132. Usp. s pravilima hrvatskog prava društava koje u čl. 177. st. 2. ZTD-a isto propisuje za dioničko društvo i s: Barbić, J., Pravo društava, Knjiga druga, Društva kapitala, Organizator, Zagreb, 2010., str. 52. koji objašnjava da društvo stječe pravnu osobnost upisom u sudski registar.

19 Usp. s Barbić, J., Pravo društava, Knjiga prva, Opći dio, Organizator, Zagreb, 2008., str. 515. - 516., gdje se podjednako objašnjava kako sudski registar svoju kontrolnu funkciju ostvaruje ispitivanjem je li prijava istinita, tj. odgovaraju li prijavljeni podatci stvarnom stanju kako bi sudski registar mogao javnosti iskazati stvarno stanje subjekta upisa i tako ispuniti svoju javnu funkciju.

20 Usp. s čl. 2. i čl. 5. ZSR-a.

21 V. Birkefeld/Schäfer, op.cit. u bilj. 15., gdje se navodi da je elektronička komunikacija između javnih bilježnika i sudskog registra bila i ostala standard, a da podnošenje svih *online* prijava sudskom registru treba samo nastaviti nadograđivati.

22 V. Direktivu Europskog parlamenta i Vijeća o uskladjivanju zaštitnih mjera koje, radi zaštite interesa članova i trećih strana, države članice zahtijevaju za trgovačka društva u smislu članka 48. stavka 2. Ugovora, s ciljem izjednačavanja takvih zaštitnih mjera 2009/101/EZ od 16. 9. 2009., dostupno na: www.eur-lex.europa.eu, stranica pregledana 25. 5. 2020.

23 Usp. s čl. 62. ZTD-a i čl. 24. i 31.c ZSR-a iz kojih se izvodi javna i kontrolna funkcija našega sudskog registra, što su ključna svojstva i njemačkoga trgovačkog registra. Njemački poduzetnički registar ne ispunjava te dvije temeljne funkcije već služi više kao izvor sveuobuhvatnih neslužbenih informacija o trgovačkim društvima.

redu, dužnost javnog bilježnika je utvrditi identitet osnivača i budućih direktora društva.²⁴ Javni bilježnik to čini u neposrednom kontaktu s osnivačima i direktorima uvidom u njihove osobne isprave. Everis studija ističe da je dužnost javnog bilježnika sastaviti sve isprave prijeko potrebne za osnivanje društva prema zahtjevima osnivača u obliku javne isprave i pritom osnivačima dati nužne pravne savjete.²⁵ Javni bilježnik dužan je savjetovati i budućeg direktora društva o obvezama i odgovornostima prema trgovačkom registru, ali i upozoriti ga na obveze poštivanja njemačkih propisa o sprječavanju pranja novca. Već u toj početnoj etapi osnivanja društva javni bilježnik dužan je obavijestiti njemačka porezna tijela o osnivanju novog društva.

Nakon utvrđivanja identiteta stranke, javni bilježnik dužan je ispitati jesu li stranke sposobne i ovlaštene za poduzimanje i sklapanje posla, objasniti strankama smisao i posljedice posla i uvjeriti se o njihovoj pravoj i ozbiljnoj volji.²⁶ Sastavljene isprave javni bilježnik dužan je strankama pročitati, objasniti, dati potrebne pravne savjete i nastojati iz njih ukloniti sve odredbe koje mogu prouzročiti nejasnoće ili sporove.²⁷ Everis studija je nedvosmisleno potvrdila da se sve ove javnobilježničke službene radnje događaju na sastanku osnivača i direktora društva s javnim bilježnikom. Dakle, fizička prisutnost osnivača i direktora kod javnog bilježnika neophodna je, ne samo radi utvrđivanja njihovog identiteta nego i, zato što je javni bilježnik jedini ovlašten sastaviti osnivački akt u formi javnobilježničke javne isprave i pritom strankama dati potrebna objašnjenja i pravne savjete. U drugoj etapi postupka osnivanja društva javni bilježnik poduzima provjeru tvrtke budućega društva, tj. ispituje je li u trgovačkom registru već upisana slična tvrtka zbog koje bi upis tvrtke novog društva mogao biti odbijen.²⁸ Provjeravanje predložene tvrtke iniciraju osnivači društva budući javni bilježnik ima *online* pristup njemačkom trgovačkom i poduzetničkom registru. U trećoj etapi postupka osnivanja društva osnivači uplaćuju ugovoreni temeljni ka-

pital u banci.²⁹ Javni bilježnik ovdje je dužan, na temelju isprava banke koji su mu osnivači dužni prezentirati, utvrditi je li ugovoreni temeljni kapital uplaćen na propisani način. Potom Everis studija objašnjava da je javni bilježnik dužan pristupiti sastavljanju, potpisivanju i javnobilježničkom ovjeravanju isprava koje su propisane kao prilozi prijavi radi upisa osnivanja društva u trgovački registar.³⁰ To javni bilježnik čini tako što generira autentične elektroničke preslike isprava o osnivanju društva, ovjerava ih, odnosno solemnizira i tako elektronički formatirane isprave javni bilježnik podnosi trgovačkom registru putem strukturirane podatkovne sigurne linije (*online*).³¹

Peta etapa osnivanja je podnošenje prijave sudu radi upisa osnivanja društva putem javnih bilježnika. Trgovački registar, odnosno sudac (u njemačkom pravu suci su isključivo nadležni za upis osnivanja društva u trgovački registar)³² konačno potvrđuje valjanost podataka i isprava podnesenih s ciljem osnivanja društva. Sudac obavještava javnog bilježnika ako te isprave nisu potpune, ako su javnobilježničke isprave podnesene u pogrešnoj ili neprihvatljivoj formi ili ako te isprave nisu u skladu s njemačkim propisima.³³ Ako su svi propisani uvjeti za upis društva ispunjeni registarski sudac donosi rješenje o upisu društva u trgovački registar čime to društvo stječe pravnu osobnost i započinje svoj život. Šesta i posljednja etapa je objava upisa osnivanja društva u trgovačkom registru nakon čega je podatak o upisu osnivanja društva dostupan svima.

3. PRIJEDLOG IZMJENE DIREKTIVE EU-a 2017/1132

Europska komisija objavila je 25. travnja 2018. Prijedlog direktive Europskog parlamenta i Vijeća o izmjeni Direktive EU 2017/1132 u pogledu upotrebe digitalnih alata i postupaka u pravu društava (dalje: Prijedlog direktive).³⁴ Prijedlog direktive činio je paket propisa koji reguliraju korištenje digitalnih alata i postupaka u pravu društava, te prekogranična preoblikovanja, spajanja i podjele. Prijedlog direktive sadržavao je i pravila o osnivanju društva na daljinu. Prema obrazloženju Prijedloga

24 Usp. s: § 10. BeurkG-a po kojem javni bilježnik utvrđuje identitet stranaka koje mu pristupaju sa zahtjevom za osnivanje društva.

25 V. § 2. GmbHG-a o nužnoj javnobilježničkoj formi društvenog ugovora i usp. s Everis studijom koja tu, prije svega, misli na sastavljanje osnivačkog akta, prijave za upis osnivanja društva u trgovački registar i popisa osnivača.

26 V. BeurkG, op.cit. u bilj. 7. u § 10. po kojem javni bilježnik provjerava identitet stranaka, § 11. po kojem javni bilježnik utvrđuje pravnu sposobnost stranaka, § 12. po kojem javni bilježnik utvrđuje ovlasti za zastupanje stranaka, § 16. po kojem javni bilježnik utvrđuje da stranke razumiju sadržaj pravnog posla, § 17. po kojem javni bilježnik objašnjava sadržaj pravnog posla i poduzima radnje s ciljem utvrđenja stvarne volje stranaka koja treba biti jasno vidljiva iz javnobilježničke isprave i usp. ove odredbe BeurkG-a s identičnim obvezama koje hrvatski javni bilježnik ima po čl. 57. Zakona o javnom bilježništvu (NN 120/16, dalje: ZJB).

27 Usp. s čl. 58. ZJB.

28 Usp. s čl. 28. - 31. ZTD-a o zaštiti tvrtke.

29 Usp. s čl. 390. st. 3. ZTD-a o dužnosti uplate uloga osnivača prije upisa osnivanja društva u sudski registar.

30 V. čl. 394. ZTD-a o priložima prijave radi upisa osnivanja Društva u sudski registar.

31 Usp. s čl. 39. ZSR-a koji sadrži sličan propis o podnošenju prijave sudu od strane javnog bilježnika u elektroničkom obliku.

32 Usp. da po čl. 12.a ZSR-u u RH te ovlasti, pored sudaca, ima i ovlaštene registarski referent.

33 Usp. s čl. 45. ZSR-a koji sadrži sličan propis o postupanju suda s nepotpunom ili neosnovanom prijavom.

34 V. Prijedlog direktive Europskog parlamenta i Vijeća o izmjeni Direktive EU-a 2017/1132 u pogledu upotrebe digitalnih alata i postupaka u pravu društava, Bruxelles, 25. 4. 2018., 2018/0113 (COD), dostupno na: www.eur-lex.europa.eu, stranica pregledana 6. 4. 2020.

direktive, u EU-u postoji približno 24 milijuna trgovačkih društava, od čega približno 80 % čine društva kapitala, a približno njih 98 % - 99 % čine mala i srednja trgovačka društva.³⁵ Dakle, ogromna većina trgovačkih društava u državama članicama EU-a su društva s ograničenom odgovornošću. Prijedlog direktive precizirao je ciljeve i načela (npr. pojednostavljivanje i usklađivanje postupaka osnivanja društava na razini EU-a), a pritom je istaknuto da se njome ne dira u pravna pravila država članica EU-a, posebno ona koja propisuju da u postupku upisa društva u sudski registar sudjeluje javni bilježnik.³⁶ Ključni uvjet da Njemačka podrži Prijedlog direktive bilo je zadržavanje uloge javnih bilježnika u postupku osnivanja društva kao posrednika između stranaka i sudskog registra.³⁷ Obrazloženje za to bila je važna preventivna uloga javnih bilježnika u njemačkom pravnom sustavu koji svojim angažmanom isključuju mogućnost unosa nejasnih odredaba u osnivački akt društva koje bi mogle biti povod sporu i isključuju mogućnost zloupotreba koje su se događale npr. u Engleskoj i Estoniji zbog korištenja lažnih identiteta.³⁸

4. DIREKTIVA EU-a 2019/1151

Do donošenja Direktive osnivanje društva na daljinu bez punomoćnika nije bilo regulirano na razini propisa EU-a. U njemačkoj pravnoj znanosti smatra se da je to bilo pokušano projektom *online* osnivanja tzv. *Ein-Personen-GmbH (ili Societas Unius Personae)*, ali je taj prijedlog EU-a propao jer su bili zanemareni tradicionalni latinski notarijati koji postoje u većini država članica EU-a (npr. Belgija, Njemačka, Estonija, Francuska, RH, Latvija, Litva, Luxemburg, Nizozemska, Austrija, Poljska, Rumunjska, Slovačka, Slovenija, Španjolska, Češka, Mađarska).³⁹ U vrijeme donošenja Direktive upotreba digitalnih alata za daljinsko osnivanje društava bila je vrlo različito regulirana u državama članicama EU-a. Npr. Francuska, Velika Britanija i Poljska omogućuju cjelovito *online* osnivanje društva, tj. po principu od početka do kraja (*end to end principle*), dok druge države članice zahtijevaju sudjelovanje posrednika u postupku osnivanja društva na daljinu. Npr. u Njemačkoj i Italiji

taj posrednik je javni bilježnik koji koristi digitalne platforme za ostvarivanje videoveze i audioveze sa strankama u realnom vremenu.⁴⁰

Direktiva je svakoj državi članici EU-a nametnula dužnost kreiranja vlastitoga pravnog okvira, odnosno detaljnih pravnih pravila kojima će se strankama omogućiti osnivanje društva na daljinu.⁴¹ U tom kontekstu, Direktiva je svim državama članicama EU-a zajamčila pravo da samostalno reguliraju pravni položaj javnog bilježnika u postupku osnivanja društva.⁴² Njemačka pravna znanost smatrala je da to neotudivo pravo svake države članice proizlazi, dakle ne samo iz Direktive, već i iz činjenice da su u državama latinskog notarijata javni bilježnici jedini ovlašteni sastavljati javne isprave za osnivanje i podnositi prijavu radi upisa osnivanja društva u sudski registar.⁴³ Bez obzira sudjeluje li javni bilježnik u osnivanju ili ne, ako društvo osnivaju državljani država članica EU-a, Direktiva predviđa da su sve države članice EU-a dužne dopustiti upotrebu elektroničkih sredstava identifikacije koji su propisani u Uredbi EU 2014/910 Europskog parlamenta i Vijeća od 23. srpnja 2014., o elektroničkoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektroničke transakcije na unutarnjem tržištu i stavljanju izvan snage Direktive 1999/93/EZ (dalje: eIDAS Uredba).⁴⁴ Ako društvo žele osnovati državljani onih država koje nisu članice EU-a, bit će dužni osobno pristupiti tijelima nadležnim za osnivanje društva (javnom bilježniku), dokazati svoj identitet (osobnim ispravama i izvatkom iz sudskog registra) i sposobnost za poduzimanje propisanih radnji s ciljem osnivanja društva.⁴⁵

Direktiva propisuje da je javni bilježnik ovlašten odbiti osnivanje na daljinu samo kada se zahtijeva osnivanje trgovačkih društava koja su navedena u prilogu 2.A Direktive (npr. njemačko dioničko društvo, francusko tajno društvo, talijansko dioničko društvo i britansko dioničko društvo) i kada postoji sumnja u krivotvorenje identiteta stranke.⁴⁶ Osnivanje društva na daljinu ne smije trajati duže od 5 radnih dana koji se računaju od dana kada je javni bilježnik dobio sve prijeko potrebne isprave i podatke koji se podnose sudu uz prijavu radi osnivanja društva.⁴⁷ U njemačkoj pravnoj

35 Ibid, str. 1.

36 Ibid, str. 4., gdje se npr. navodi i to da je: „...prijedlog izrađen uzimajući u obzir trenutno stanje u državama članicama i nastavljajući se na postojeća rješenja i prakse država članica. Mnoge države članice već provode brojne predložene mjere te moraju uvesti samo ograničeni broj izmjena. Ovim se prijedlogom ne nameću dodatne obveze ni građanima ni poduzećima jer je cilj mjera pojednostavljenje i usklađivanje postupaka.“

37 V. Birkefeld/Schäfer, op. cit. u bilj. 15. RdN 4.1.a.

38 V. više o tzv. „otmicama poduzeća“ u Stellungnahme der Bundesnotarkammer vom 18. 6. 2018 zum Kommissionsentwurf mit Nachweisen zu den faktischen Problemen der Absenkung des Prinzips vorsorgenden Rechtsschutzes in Estland, dostupno na www.bmjv.de stranica pregledana 1. 3. 2020.

39 V. Omlor, S., op. cit. u bilj. 15. RdN 2.1.

40 Ibid.

41 V. čl. 13.g st. 2. Direktive.

42 V. čl. 13.g st. 4. Direktive.

43 V. Omlor, S., op. cit. u bilj. 15. RdN 3.1.2.

44 V. čl. 13.a, st. 1. Direktive. U okviru BRIS platforme, koja bi trebala povezati trgovačke registre država članica, očekuje se i uvođenje mogućnosti da pravne osobe mogu *online* osnovati društvo u svim državama članicama, ali to još uvijek nije moguće. V. o tome u: Bregeš/Jakupak, op. cit. u bilj. 5., str. 96., gdje se navodi da BRIS sustav omogućuje da svatko može dobiti podatke o pravnim osobama registriranim u državama EU-a, Norveškoj, Islandu i Lihtenštajnu.

45 V. Omlor, S., op. cit. u bilj. 15. RdN 3.1.2.

46 V. čl. 13.b st. 4. Direktive.

47 V. čl. 13.g st. 5. i st. 7. toč a) i b) Direktive.

znanosti smatra se da je ovom, vremenski ograničenom trajanju osnivanja iz Direktive već udovoljeno (iako u njemu sudjeluje javni bilježnik) budući da u Njemačkoj osnivanje društva prosječno traje 1 - 2 radna dana, a u hitnim slučajevima svega nekoliko sati.⁴⁸ Na kraju treba skrenuti pozornost da Direktiva u čl. 13.c i 19. govori o transparentnim troškovima osnivanja društva na daljinu koji ne smiju prekoračiti administrativne troškove osnivanja. Njemačka pravna znanost smatra kako implementacija pravila Direktive o osnivanju društva na daljinu može nacionalnim zakonodavstvima država EU-a donijeti veće troškove nego koristi.⁴⁹ U tom kontekstu može se postaviti pitanje koliki su doista administrativni troškovi jedne države članice na uspostavi digitalne platforme radi osnivanja društva na daljinu i jesu li oni možda veći od troškova koje osnivači snose prilikom dolaska u ured javnog bilježnika radi osnivanja društva. Europska komisija je razmotrila ovaj prigovor i procijenila da implementacija Direktive u nacionalna zakonodavstva nema nikakvog utjecaja na proračun EU, ali se očekuje da će imati određeni utjecaj u državama koje će morati prilagoditi svoje računalne sustave ili izgraditi sasvim nove digitalne platforme. U tim državama početni troškovi implementacije Direktive trebali bi biti srednjoročno i dugoročno nadoknađeni.⁵⁰

5. IMPLEMENTACIJA DIREKTIVE EU-a 2019/1151 U NJEMAČKO PRAVO DRUŠTAVA

Direktiva je u njemačko pravo društava implementirana tako da je samo dopunjen BeurkG s novim § 39.a koji propisuje izdavanje jednostavne javnobilježničke elektroničke potvrde na javnobilježničke isprave. Prema § 39.a BeurkG-a javni bilježnik izdaje (generira) elektroničku potvrdu na ispravu, ako je isprava potpisana kvalificiranim elektroničkim potpisom stranke koji je autentičan (§ 39.a BeurkG govori o tome da se može trajno provjeriti) i generiran putem *online* platforme kojom upravlja javni bilježnik. Potvrda se izdaje na temelju autentifikacije ovlaštenja svakog javnog bilježnika za izdavanje ove potvrde, a javni bilježnik je u njoj dužan navesti mjesto i datum njezina izdavanja.⁵¹ To je sve što je njemački zakonodavac za sada učinio s ciljem uključivanja Direktive u njemačko pravo društava. U svom nastojanju da se odredbe Direktive oprezno unesu u njemačko pravo društava, odredbe GmbHG-a nisu uopće mijenja-

ne unatoč tome što je njemačka pravna znanost izrazila potrebu da se osnivanje društva na daljinu putem javnog bilježnika pobliže regulira tim zakonom.⁵² Za sada može se reći da je inicijativu oko implementacije Direktive u njemačko zakonodavstvo preuzela Njemačka savezna javnobilježnička komora (dalje: BNotK) vodeći računa o očuvanju nadležnosti njemačkih javnih bilježnika. To je u skladu s točkom 19. uvodne izjave Direktive koja je sva pitanja osnivanja društva na daljinu, koja nisu uređena Direktivom, prepustila nacionalnim pravima.⁵³

Na predavanju koje je 24. listopada 2019. održano u Hrvatskoj javnobilježničkoj komori (dalje: HJK), predstavnik BnotK-a prezentirao je novosti o načinu primjene Direktive u Njemačkoj i informatička rješenja BnotK-a kojima je omogućeno elektroničko osnivanje društava na daljinu uz sudjelovanje javnih bilježnika.⁵⁴ Objašnjeno je da se za sada, prema čl. 3. Uredbe eIDAS, njemačka elektronička iskaznica (ePersA) koristi kao elektroničko sredstvo identifikacije stranaka. Međutim, da bi se ispunila svrha javnobilježničke elektroničke potvrde, postigla zadovoljavajuća razina pravne sigurnosti te ispunili zahtjevi radi sprječavanja pranja novca, objašnjeno je da se njemačka elektronička osobna iskaznica mora kombinirati s audiovizualnom vezom u stvarnom vremenu, tj. videokonferencijom između stranke i javnog bilježnika.⁵⁵ Pravnu osnovu za to čini § 53. Para. 1. GmbHG-a koji propisuje obveznu solemnizaciju za donošenje i naknadne izmjene osnivačkog akta društva te uvodna izjava br. 20. Direktive koja izričito prepušta državama članicama da samostalno pobliže reguliraju sredstva i načine provedbe javnobilježničkih provjera, odnosno način izdavanja javnobilježničkih elektroničkih potvrda u skladu sa svojim zakonodavstvom.⁵⁶ To u biti znači da u njemačkom pravu jav-

48 V. Omlor, S., op.cit. u bilj. 15. RdN 3.1.3.

49 V. Birkefeld/Schäfer, op.cit. u bilj. 15 RdN 7.1.a, gdje se govori o tome da uspostava digitalnih platformi nije jeftina i da je ostvarivanje digitalnih uvjeta za osnivanje društva na daljinu skuplje nego što je dolazak osnivača društva u ured javnog bilježnika.

50 V. toč 4. Obrazloženja Direktive pod nazivom Utjecaj na proračun.

51 V. § 39.a BeurkG-a dostupno na: www.gesetze-im-internet.de

52 V. Omlor, S., op. cit. u bilj. 15., RdN 5.2. gdje se govori o tome da bi § 2. GmbHG-a, koji propisuje javnobilježničku solemnizaciju društvenog ugovora, ipak trebalo prilagoditi Direktivi.

53 V. toč. 19. uvodne izjave Direktive 2019/1151 koja glasi ovako: „S ciljem poštovanja postojećih tradicija država članica u području prava društava važno je dopustiti fleksibilnost u pogledu načina na koji države članice osiguravaju provedbu sustava osnivanja trgovačkih društava, upisa podružnica u registar te podnošenja dokumenata i informacija u potpunosti putem interneta, uključujući ulogu javnih bilježnika ili odvjetnika u bilo kojem dijelu takvih internetskih postupaka. Pitanja povezana s internetskim postupcima koja nisu uređena ovom Direktivom trebala bi se i dalje uređivati nacionalnim pravom.“

54 V. više o tome na www.hjk.hr u rubrici vijesti. Sve s navedenog predavanja obradio je Omlor, S. i sadržano je u: Bormann/Stelmaszczyk, Digitalisierung des Gesellschaftsrechts nach dem EU-Company Law Package dostupno na www.beck-online.beck.de, stranica pregledana 1. 3. 2020.

55 V. Omlor, S., op. cit. u bilj. 15. RdN 5.2.

56 V. toč. 20. uvodne izjave Direktive koja glasi ovako: „Nadalje, s ciljem suzbijanja prijevara i otimanja trgovačkog društva te pružanja zaštitnih mehanizama za pouzdanost i vjerodostojnost dokumenata i informacija koje sadržavaju nacionalni registri, odredbe o internetskim postupcima iz ove Direktive trebale bi također uključivati kontrolu identiteta i pravne sposobnosti osoba

nobilježnička solemnizacija društvenog ugovora (i u okviru osnivanja društva na daljinu) nije i neće biti dokinuta, odnosno da će javni bilježnici ostati uključeni u postupak osnivanja društva na daljinu kao posrednik između stranke i sudskog registra.⁵⁷ Ostaje još za vidjeti hoće li i, ako do toga dođe, na koji način, njemački zakonodavac pristupiti izmjenama propisa o osnivanju društva u GmbHG-u s ciljem usklađivanja toga propisa s Direktivom. Izvjesno je da će te izmjene, ako se i dogode, biti promišljene i usuglašene s BnotK-om. Krajnji rok za to je 1. 8. 2021., odnosno 1. 8. 2022., ako Njemačka zatraži produljenje roka za implementaciju Direktive u svoje pravo.⁵⁸

Za sada se može ustvrditi da je u njemačkom pravu javni bilježnik jedini nadležan utvrđivati identitet stranke i sastaviti društveni ugovor s ciljem osnivanja društva.⁵⁹ Društveni ugovor može se pred javnim bilježnikom sklopiti putem videokonferencije, a identitet stranaka javni bilježnik provjerava temeljem njemačke elektroničke osobne iskaznica s *online* funkcijom (ePersA) koja ima najvišu razinu sigurnosti sukladnu Uredbi eIDAS.⁶⁰ Prema čl. 6. Uredbe eIDAS takva osobna iskaznica valjana je sredstvo dokazivanja identiteta njemačkih građana u svim državama članicama EU-a i sve države članice dužne su razviti sličan model identifikacijske isprave. Za stranke koji ne koriste mogućnost osnivanja društva na daljinu uz pomoć elektroničkih osobnih iskaznica, predviđenih Uredbom eIDAS (jer su npr. strani državljani pa je nemaju ili imaju njemačku elektroničku osobnu iskaznicu, ali ne žele postupak osnivanja društva provesti na daljinu) u njemačkom pravu i dalje postoji standardna mogućnost osnivanja društva pristupanjem stranke pred javnog bilježnika.

6. OSNIVANJE DRUŠTVA S OGRANIČENOM ODGOVORNOŠĆU U AUSTRIJSKOM PRAVU

U austrijskom pravu društvo je moguće osnovati na standardan način potpisivanjem isprava pred javnim bilježnikom, na daljinu bez sudjelovanja javnog bilježnika i na daljinu uz sudjelovanje javnog bilježnika. Austrijsko, njemačko i hrvatsko pravo društava na isti način reguliraju ulogu javnog bilježnika i sudskog registra u standardnom postupku osnivanja društva kada stranka pred javnim bilježnikom potpisuje isprave za osnivanje, a javni bilježnik prijavljuje osnivanje sudskom registru.⁶¹ Društveni ugovor, odnosno izjava o osnivanju, mora uvijek biti sastavljen u obliku javnobilježničkog akta.⁶² Pritom, javni bilježnik ima opću dužnost utvrditi sposobnost i ovlasti stranaka na poduzimanje posla, upoznati ih sa značenjem i posljedicama istog i uvjeriti se u njihovu stvarnu i ozbiljnu volju.⁶³ Prijavu osnivanja društva javni bilježnik podnosi austrijskom trgovačkom registru u obliku papirnateg podneska ili putem digitalne platforme *Der Elektronische Rechtsverkehr* (dalje: ERV).⁶⁴ U oba slučaja prijava za upis osnivanja društva u trgovački registar mora biti javno ovjerena.⁶⁵

Javni bilježnici ovlašteni su, kao i u njemačkom pravu, sve svoje prijave podnositi trgovačkom registru elektroničkim putem (*online*), pregledavati putem *online* sučelja registarske podatke i izdavati izvratke iz trgovačkog registra.⁶⁶ Potpuna *online* umreženost javnih bilježnika s trgovačkim registrom postojala je i prije donošenja Direktive. Dakako, društvo nastaje upisom osnivanja u au-

koje žele osnovati trgovačko društvo ili upisati podružnicu u registar ili podnijeti dokumente ili informacije. Te kontrole mogle bi biti dio provjere zakonitosti koju zahtijevaju neke države članice. Sredstva i načine za provedbu takvih kontrola trebale bi razviti i donijeti države članice. U tu svrhu države članice trebale bi moći zahtijevati uključivanje javnih bilježnika ili odvjetnika u bilo koji dio internetskih postupaka. Međutim, njihovo uključivanje u postupak ne bi smjelo onemogućiti provedbu cjelokupnog postupka putem interneta."

57 V. Omlor, S., op. cit. u bilj. 15., RdN 6 koji govori da je s obzirom na pravne tradicije većine država članica koje koriste latinski javnobilježnički sustav, priznanje uloge i važnosti sudjelovanja javnog bilježnika dobrodošlo, a ideja o videokonferenciji s javnim bilježnikom na odgovarajući način donosi pravnu sigurnost i tehničke inovacije, odnosno, citiramo: „inovacije i tradiciju u harmoniji“.

58 V. čl. 2. st. 3. Direktive.

59 V. Birkefeld/Schäfer, op.cit. u bilj. 15. RdN 4.1.b.

60 V. Izvješće o povjerenju u njemačke elektroničke osobne iskaznice, dostupno na: www.bundesnetzagentur.de/DE/ServiceFunktionen/ElektronischeVertrauensdienste/ElektronischeVertrauensdienste-node.html, stranica pregledana 1. 3. 2020.

61 V. § 9 (1) Gesetz vom 6.3.1906, uber Gesellschaften mit beschränkter Haftung, BGBl. I br. 71/2018 (dalje: GmbHG), dostupno na <https://www.ris.bka.gv.at/>, stranica pregledana 24. 6. 2020. Usp. s čl. 62. ZTD-a. Opširnije v. Torggler, U. u Torggler, U. (Hrsg), GmbHG, 2014., § 9., Rz. 3. - 8., dostupno na <https://rdb.manz.at/>, stranica pregledana 16. 7. 2020. O negativnom i pozitivnom publicitetnom učinku u austrijskom pravu v. Völk/Ettmayer u Straube/Ratka/Rauter, Wiener Kommentar zum Unternehmensgesetzbuch, 2020., §15, Rz. 5-23., dostupno na: <https://rdb.manz.at/>, stranica pregledana 14. 7. 2020.

62 V. § 4. (3) GmbHG. Usp. s čl. 387. ZTD-a.

63 V. § 52. Die Notariatsordnung, BGBl. I br. 24/2020 (dalje: NO), dostupno na: <https://www.ris.bka.gv.at/>, stranica pregledana 26.06.2020.g. Usp. s čl. 57. ZJB-a. Opširnije o ovim obvezama javnog bilježnika u austrijskom pravu v. Wagner/Knechtel, Kommentar zur Notariatsordnung, 2007., § 52 Rz. 1. - 21, dostupno na <https://rdb.manz.at/>, stranica pregledana 15. 7. 2020.

64 V. § 35a FBG. Tehničke načine provedbe ove odredbe propisuje savezni ministar pravosuđa, nakon konzultacija s Austrijskom javnobilježničkom komorom. Opširnije o tome v.: Szöky u Straube/Ratka/Raute u op.cit. u bilj. 61., § 35.a FBG-a, Rz. 1. - 3. Javni bilježnici „umjesto“ suda prihvaćaju prijave i djeluju kao sudski povjerenici, ali ne ostvaruju pritom nikakve ovlasti odlučivanja. Ova dužnost javnih bilježnika kao sudskih povjerenika crpi se i iz § 2.c Gerichtskommissärsgesetz, BGBl. I Nr. 58/2018, dostupno na: <https://www.ris.bka.gv.at/>, stranica pregledana 24. 6. 2020.

65 V. § 11. (1) UGB-a. Za RH usp. s čl. 39. ZSR-a. Opširnije o načinu ovjere prijave u austrijskom pravu v.: Ratka u Straube/Ratka/Raute u op. cit. u bilj. 61, §11, Rz. 23. - 30.

66 V. § 35. FBG-a. Usp. s čl. 5. st. 2. ZSR-a.

strijski trgovački registar⁶⁷ koji vode nadležni sudovi.⁶⁸ Odluku o osnivanju društva donosi sud i ona mora biti obrazložena.⁶⁹ Publicitetna funkcija upisa osnivanja društva u trgovački registar postiže se objavom u službenom austrijskom glasilu *Wiener Zeitung*.⁷⁰

6.1. Osnivanje društva s ograničenom odgovornošću na daljinu bez sudjelovanja javnog bilježnika

Zakonom o deregulaciji iz 2017. g. austrijski je zakonodavac izmijenio više važećih propisa (jedan od njih je i austrijski temeljni Zakon o društvu s ograničenom odgovornošću, dalje: GmbHG) radi smanjenja i pojednostavljenja administrativnih postupaka i poboljšanja elektroničke komunikacije između građana i tijela javne vlasti.⁷¹ Ovom izmjenom GmbHG-a iz 2017. g. omogućeno je osnivanje društva s jednim članom, koji mora biti ujedno i direktor, putem posebne poduzetničke platforme (*Unternehmensservice Portal*, dalje: USP)⁷² bez sudjelovanja javnih bilježnika.⁷³ Ovaj način osnivanja društva na daljinu predviđen je samo za fizičke osobe⁷⁴ s prebivalištem u državi članici EU-a.⁷⁵

Budući je osnivanje društva na daljinu uvedeno u austrijsko pravo društava prije stupanja na snagu Direktive, ovdje se ne radi o implementaciji Direktive *post festum* kao što je to bio slučaj u prethodno obrađenom njemačkom pravu društava.

Dakle, prije pokretanja ovog postupka osnivanja na daljinu osnivači su dužni u Austriji registrirati svoj elektronički potpis jer je to uvjet za pristupanje USP platformi.⁷⁶ Nakon pristupanja USP platformi društvo se osniva na pojednostavljeni način, tj. bez sudjelovanja javnog bilježnika, uz korištenje *online* obrazaca isprava za osnivanje društva, npr. izjave o osnivanju, prijave za osnivanje itd. Obrazac izjave o osnivanju društva sadrži minimum propisanih obveznih sastojaka, i to: tvrtku i sjedište društva, predmet poslovanja,⁷⁷ iznos temeljnoga kapitala, ulog osnivača u temeljnom kapitalu i odredbu o direktoru.⁷⁸ Obrazac je moguće dopuniti odredbama o načinu nadoknade troškova osnivanja,⁷⁹ djelomičnoj uplati temeljnoga kapitala (osnivačka povlastica)⁸⁰ i posebnim načinima upotrebe bilančne dobiti.⁸¹ Budući da u ovom načinu osnivanja društva javni bilježnik ne sudjeluje, izjava o osnivanju ne mora (i ne može) biti sklopljena u obliku javnobilježničkog akta,⁸² ali je bitno da se iz potpisanih elektroničkih obrazaca nedvojbeno može utvrditi identitet osnivača i direktora.⁸³ Temeljni kapital društva osnivač je dužan uplatiti osobno u banci (neovisno je li riječ o novome ili već postojećem klijentu banke).⁸⁴ Smisao ovog pravila je da se osnivač mora osobno pojaviti barem na šalteru banke, dokazati identitet osobnim ispravama i pred službenicima banke potpisati isprave koje će jamčiti da su ispunjeni propisani

67 V. § 2. (1) GmbH-a. Usp. s čl. 4. ZTD-a. Opširnije v.: Enzinger u Straube/Ratka/Rauter, Wiener Kommentar zum GmbH-Gesetz, 2019., §2, Rz. 101. - 117., dostupno na: <https://rdb.manz.at/>, stranica pregledana 16. 7. 2020.

68 V. § 8. Bundesgesetz über besondere zivilrechtliche Vorschriften für Unternehmen, BGBl. I br. 63/2019 (dalje: Unternehmensgesetzbuch ili UGB), dostupno na: <https://www.ris.bka.gv.at/>, stranica pregledana 24. 6. 2020. Usp. s čl. 3. st. 1. ZSR-a. Opće odredbe o trgovačkom registru nalaze se u Zakonu o trgovačkom registru - Firmenbuchgesetz, BGBl. br. 104/2019 (dalje: FBG), dostupno na: <https://www.ris.bka.gv.at/>, stranica pregledana 24. 6. 2020., a pravila postupanja suda propisana su Zakonom o izvanparničnom postupku - Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten außer Streitsachen, BGBl. I br. 38/2019 (Außerstreitgesetz), dostupno na: <https://www.ris.bka.gv.at/>, stranica pregledana 24. 6. 2020.

69 V. § 20. FBG_a. Usp. s čl. 53. - 62.a ZSR-a.

70 V. § 10. UGB-a.

71 Deregulierungsgesetz 2017., BGBl. I br. 40/2017., dostupan na: <https://www.ris.bka.gv.at/>, stranica pregledana 24. 6. 2020. Ova novela GmbHG-a stupila je na snagu 1. siječnja 2018.

72 V. § 1 (1) Verordnung des Bundesministers für Justiz zur näheren Regelung der Vorgangsweise bei der vereinfachten GmbH-Gründung nach § 9a GmbHG, BGBl. II br. 363/2017 (dalje: VGGV), dostupno na <https://www.ris.bka.gv.at/>, stranica pregledana 29. 6. 2020.

73 Mogućnost korištenja ovog načina osnivanja vremenski je ograničena do 31. prosinca 2020., a o eventualnom produženju važenja odlučit će zakonodavac nakon procjene učinaka. V. § 127 (23) GmbHG. Za kritičku analizu ovog postupka s naglaskom na problematične točke v. Gruber, M., Vereinfachte GmbH-Gründung ohne Notariatsakt, Journal für Erbrecht und Vermögensnachfolge, 2/2017, str. 43. - 48., dostupno na <https://rdb.manz.at/>, stranica pregledana 15. 7. 2020. Poseban osvrt daje se na formu isprave, eventualnu uštedu u vremenu i tehničke zahtjeve. Autorica navodi da pojam eGründung pogrešno upućuje na zaključak da se sve može obaviti elektronski, što nije točno zbog obveze osobnog pojavljivanja osnivača u banci.

74 V. Schopper u op. cit. u bilj. 78, str. 405.

75 U RH za sada još nije moguće osnivanje društva sa stranim osnivačima na ovaj način. Opširnije o stavovima pravne znanosti glede navedenog v. Torggler, U. u op.cit. u bilj. 62, §10b, Rz. 1. - 20. Određene prigovore za ukidanjem uloge javnog bilježnika u ovoj vrsti GmbH u austrijskom pravu v. van Husen u op.cit. u bilj.

67, §10b, Rz. 99. - 204.

76 § 1 (1) VGGV.

77 V. Schopper/Walch, Die vereinfachte Gründung nach § 9a GmbHG, Österreichische Bankwissenschaftliche Gesellschaft, 6/2018, str. 385., dostupno na <https://rdb.manz.at/>, stranica pregledana 15. 7. 2020.

78 V. § 4 (1) GmbHG.

79 V. § 7 GmbHG. Najviši iznos je 500 eura. Za više v. Enzinger u: Straube/Ratka/Rauter u op. cit. u bilj. 67, §9a, Rz. 19.

80 V. § 10.b GmbHG. Radi se o obliku GmbH koji je u austrijsko pravo uveden 2014. godine. Temeljni kapital takvog društva i dalje iznosi minimalno 35.000,00 eura, a osnivači se obvezuju u početku na povlašteni ulog u iznosu od 10.000,00 EUR, od čega najmanje 5.000,00 eura mora biti u novcu. Takva povlastica može trajati najduže 10 godina od osnivanja. Opširnije o tome v.: van Husen u Straube/Ratka/Rauter u op.cit. u bilj. 67., §10b, Rz. 1. - 241.

81 V. §35 (1) GmbHG. Iscrpno o ovoj odredbi u austrijskom pravu v. Enzinger u Straube/Ratka/Rauter u op.cit. u bilj. 67, §35, Rz. 1. - 29.

82 Za znanstveni osvrt o ovome v. Potyka u Straube/Ratka/Rauter u op.cit. u bilj. 67, §9a, Rz. 23. - 30. U Rz 33. autor postavlja pitanje može li uopće na ovaj način nastati preddruštvo, i pritom ističe upitne pravne učinke ovakve vrste akta prema trećim osobama.

83 V. § 9.a (4) GmbHG-a. Usp s čl. 4. st. 2. Pravilnika o poduzimanju radnji u postupku osnivanja trgovačkih društava na daljinu (NN br. 65/2019).

84 V. § 9.a (6) GmbHG-a. Opširnije o ovome v.: Potyka u Straube/Ratka/Rauter u op. cit. u bilj. 67., § 9.a, Rz. 47. - 48. Uvođenjem ove odredbe obveza utvrđivanja i provjere identiteta osnivača i direktora u postupku prebačena je na banke.

utvrđivanja identiteta mora biti zabilježen barem zvučno, dok je obveza javnog bilježnika načiniti i snimku zaslona visoke rezolucije,¹⁰¹ barem tijekom pokazivanja lica stranke i predstavljanja osobnoga identifikacijskog dokumenta.¹⁰²

Identifikacijski podaci o strankama unose se u posebnu „elektroničku sobu podataka“ koja se formira za svako novo društvo. Stranke potom primaju poruku od javnog bilježnika koji ih je identificirao da se svojim elektroničkim potpisom prijave u elektroničku sobu podataka radi uspostave digitalne (*online*) komunikacije s javnim bilježnikom. Slijedi postupak digitalne komunikacije između javnog bilježnika i stranaka radi utvrđivanja sadržaja isprava i davanja pravnih savjeta korištenjem dvosmjerne optičke i zvučne veze u stvarnom vremenu¹⁰³ (putem videokonferencije). Ako se veza u bilo kojem trenutku prekine, javni bilježnik dužan je odmah zastati s postupkom i nastaviti tek nakon što se nedvojbeno uvjeri da je veza ponovno u potpunosti uspostavljena. Zatim slijedi potpisivanje isprava elektroničkim potpisom stranke.¹⁰⁴ Uz propisane obvezne sastojke javnobilježničkog akta,¹⁰⁵ javni bilježnik je dužan dodatno naznačiti da je akt nastao korištenjem elektroničke komunikacije putem optičke i zvučne dvosmjerne veze, uz navođenje podataka o strankama koje su koristile takvu mogućnost. Nakon obavljanja propisanih radnji javni bilježnik digitalno potpisuje javnobilježničku ispravu korištenjem posebne kartice i čitača. Propisanu dokumentaciju za osnivanje društva šalje nadležnom sudu (trgovačkom registru) korištenjem platforme ERV kao sredstvom elektroničke komunikacije s pravosudnim tijelima.¹⁰⁶ Potpisane isprave stranke mogu učitati u elektroničkoj sobi

podataka, a cijeli je postupak pohranjen kao elektronički dokaz u posebnoj arhivi koju vodi Austrijska javnobilježnička komora (dalje: ÖNK).¹⁰⁷

Do godine 2020. mogućnost sastava javnobilježničkog akta korištenjem digitalnih alata bez fizičke prisutnosti stranaka bila je predviđena samo u postupku osnivanja GmbH-a.¹⁰⁸ Novelom iz 2020. g. u NO¹⁰⁹, zbog pandemije COVID-19, dodan je novi § 90.a NO, kojim se omogućuje javnim bilježnicima sastavljanje javnobilježničkog akta na daljinu i u drugim slučajevima u kojima učinak određenog pravnog posla, izjave ili pravno relevantne činjenice zahtijeva formu javnobilježničkog akta, javne ili javno ovjerene isprave, a ispunjeni su prije navedeni uvjeti za sigurno utvrđivanje identiteta stranke i ispunjenje javnobilježničkih dužnosti.¹¹⁰ Ova nova pravila austrijskog NO-a o uvjetima pružanja svih javnobilježničkih usluga na daljinu vrijede do 31. 12. 2020.¹¹¹

7. ZAKLJUČAK

Osnivanje društva na daljinu njemačko i austrijsko pravo društava tretiraju kao alternativnu mogućnost standardnom načinu osnivanja društva koju stranke mogu, ali ne moraju iskoristiti. U njemačkom pravu stranke mogu osnovati društvo na daljinu isključivo uz sudjelovanje javnog bilježnika, a u austrijskom pravu mogu još i birati između osnivanja društva na daljinu uz sudjelovanje javnog bilježnika ili na daljinu bez sudjelovanja javnog bilježnika. Mogućnost osnivanja društva na daljinu bez sudjelovanja javnog bilježnika u austrijskom pravu vremenski je ograničena do isteka roka za

austrijskih propisa i koje je pružatelj kvalificiranih certifikata za dokazivanje identiteta u elektroničkom prometu podataka. Digitalni potpisi temelje se na kriptografskom procesu koji omogućava provjeru autentičnosti i vjerodostojnosti dokumenta. Usp. sa zahtjevima iz članka 1. točke 4. Direktive (EU) 2019/1151 s obzirom na članak 13.b Direktive (EU) 2017/1132.

101 V.: § 3. (1) NEIV-a. Snimka zaslona mora reproducirati sadržaj zaslona kao vizualnu komponentu elektronički podržanog postupka identifikacije u odnosu na vrijeme njegova stvaranja u takvoj kvaliteti da odgovara svrsi provjere i dokumentiranja, a stranka i podaci sadržani na službenom identifikacijskom dokumentu moraju biti potpuno i nedvosmisleno prepoznatljivi.

102 V.: § 3. (1) NEIV-a. U § 3. (3) NEIV-a vidi detaljne odredbe o načinu autentifikacije vjerodostojnosti službene identifikacijske isprave stranke, npr. stranka je dužna na zahtjev bilježnika pomicati glavu tijekom postupka identifikacije i navesti službeni broj identifikacijske isprave.

103 V.: § 69.b (3) NO-a.

104 U 79 NO detaljno su propisane dužnosti javnog bilježnika kada stranke potpisuju ispravu i općenito prilikom ovjere potpisa na daljinu. Napomena da je ovjera izvršena na daljinu mora biti navedena i u samoj ovjeri. V.: Rauter, R. A., Elektronische Kommunikation bei Errichtung einer GmbH, JAP 2/2018/2019, str. 107.

105 V.: § 68. NO-a.

106 V.: § 10. Verordnung der Bundesministerin für Justiz über den elektronischen Rechtsverkehr (ERV 2006), BGBl. II br. 503/2012, donešen na temelju § 89b (2) Gerichtsorganisationsgesetz, BGBl. I br. 164/2005, dostupno na: <https://www.ris.bka.gv.at/>, stranica pregledana 10. 7. 2020.

107 Javnobilježnički dokumenti se pohranjuju u arhivu CyberDOC, uz prethodnu enkripciju i na neograničeno vrijeme. V.: <https://www.notar.at/de/ueber-den-notar/einrichtungen/cyberdoc/>, stranica pregledana 16. 7. 2020.

108 Nije riječ o općenitoj ovlasti javnih bilježnika iz NO, već o primjeni ukoliko je to nekim drugim zakonom određeno. V.: str. 3. obrazloženja ENG-a, dostupno na <https://www.parlament.gv.at/>, stranica pregledana 15. 7. 2020. Isto i dikcija § 69.b (1) NO-a koja glasi: „Soweit dies gesetzlich vorgesehen ist, kann ein Notariatsakt nach Maßgabe der verfügbaren technischen Voraussetzungen auch elektronisch unter Nutzung einer elektronischen Kommunikationsmöglichkeit errichtet werden.“ V. i Zollner/Simonishvili: Privatstiftungen und Stiftungsvorstände in Zeiten von COVID-19, Die Privatstiftung (PSR), 1/2020, str. 51., dostupno na: <https://rdb.manz.at/>, stranica pregledana 16. 7. 2020.

109 Izmjena NO provedena je kao dio izmjene niza zakona u 4. COVID-19-Gesetz, BGBl. I Nr. 24/2020, dostupno na <https://www.ris.bka.gv.at/eli/bgb/II/2020/24>, stranica pregledana 16. 7. 2020.

110 V. Artmann u Resch, Corona-Handbuch, Kapitel 12: COVID-19 und Gesellschaftsrecht, Manz, 2020., Rz. 9., dostupno na: <https://rdb.manz.at/>, stranica pregledana 16. 7. 2020. Slično navodi i Kalss/Hollaus, Flexibilisierung des Gesellschaftsrechts - ein weitreichender Schritt durch das Gesellschaftsrechtliche COVID-19-Gesetz, GesRZ 2/2020, str. 90., dostupno na: <https://rdb.manz.at/>, stranica pregledana 16. 7. 2020.

111 V. Rieder, B., Gesellschaftsrechtliche Aspekte der COVID-19-Gesetzgebung, Österreichische Notariatszeitung, 4/2020, str. 151., dostupno na: <https://rdb.manz.at/>, stranica pregledana 16. 7. 2020.

implementaciju Direktive (1. 8. 2022.), kada će se procijeniti učinkovitost i potreba austrijskog prava za tim novim načinom osnivanja društva.

Njemačko i austrijsko pravo su, prije nego što je donesena Direktiva, omogućavali javnim bilježnicima da sve prijave (uključujući i prijavu radi upisa osnivanja društva) podnose sudskom registru putem *online* veze. U tom kontekstu, Direktiva u ovim pravima nije donijela neke velike promjene. Međutim, Direktiva je ipak potaknula ova dva prava da u već regulirani digitalni lanac komunikacije između javnog bilježnika i sudskog registra bude uključena i stranka koja više ne mora osobno pristupiti kod javnog bilježnika, već može sve isprave za osnivanje društva potpisati na daljinu putem novih digitalnih alata i postupaka. Od brojnih novosti možda kao ključne nove digitalne alate u njemačkom i austrijskom pravu vrijedi izdvojiti elektroničku osobnu iskaznicu, elektronički potpis, digitalnu platformu preko koje stranke popunjavaju obrasce isprava za osnivanje društva (USP platforma u Austriji) i mogućnost audiokonferencije i videokonferencije između javnog bilježnika i stranke. U

aktualnim okolnostima pandemije COVID-19 ovi digitalni alati omogućili su neprekidno odvijanje pravnog prometa uz pomoć *online* komunikacije između stranaka, javnih bilježnika i sudova.

U istom smjeru kao njemački i austrijski trebali bi se razvijati i hrvatski pravni propisi. *De lege ferenda* preporučljivo bi bilo, uz postojeće norme ZTD-a o osnivanju društva na daljinu bez punomoćnika, pozicionirati javnog bilježnika kao istaknuti punkt javne vlasti gdje stranke mogu na daljinu (*online*) ili osobnim pristupom poduzeti sve radnje osnivanja društva i od kuda se prijava može *online* proslijediti sudskom registru. U kontekstu politika iz Direktive o digitalnoj Europi na tome se ne bi trebalo zaustaviti nego inzistirati na digitalizaciji sveukupne komunikacije stranka - javni bilježnik - sudski registar po uzoru na, ovdje razmatrana, nama usporedbena prava. Digitalizacija komunikacije između stranaka, javnih bilježnika i sudova omogućila bi i racionalnije disponiranje s konačnim spisima budući da javni bilježnici i sudovi još uvijek svoje spise odlažu u pismohrane koje imaju ograničene kapacitete.

DISTANCE FORMATION OF PRIVATE LIMITED LIABILITY COMPANY UNDER GERMAN AND AUSTRIAN LAW

Summary

The legal institution of the distance formation of a private limited liability company without an agent has been introduced into the Croatian legal system by virtue of the amendments to the Companies Act 2019. These amendments have not done away with the regular method for company formation before a notary public, but have rather brought about that, alternatively, a company may be set up without the involvement of a notary public and legal counsels via the internet site of the court registry system by means of the authentication system and prescribed templates (so called "one stop shop" principle). The lawgiver envisaged to have Croatian company law brought in line with Directive (EU) 2019/1151 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 amending Directive (EU) 2017/1132 as regards the use of digital tools and processes in company law („Company Law Package“). The new legislative framework aiming to introduce digital tools into Croatian company law is a desirable one. Yet, the way in which it has been enacted recently poses problems, inter alia, from the perspective of the role meant for notary public in the legal system of the Republic of Croatia. This is why the present paper contains a comparison as to how this EU directive has been implemented into Austrian and German company law. Particular issues raised by legal practitioners and preceding doctrinal debates in the said legal systems that are comparable to ours have been put forward. Apart from the necessity for Croatian law to retain the key role of notary public in company formation procedure, the paper indicates the possibilities as to a wider use of digital tools in procedures before notary public and the court registry.

Key words: notary public, online formation, private limited liability company

IZVORI

EU

Akcijski plan za e-upravu, Bruxelles, 19. 4. 2016. COM(2016) 179 final, dostupno na: www.eur-lex.europa.eu

Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća o izmjeni Direktive EU 2017/1132 u pogledu upotrebe digitalnih alata i postupaka u pravu društava, Bruxelles 20. 6. 2019., Službeni list EU-a br. 186/80 od 11. 7. 2019., dostupno na: www.eur-lex.europa.eu

Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća o usklađivanju zaštitnih mjera koje, radi zaštite interesa članova i trećih strana, države članice zahtijevaju za trgovačka društva u smislu članka 48. stavka 2. Ugovora, s ciljem izjednačavanja takvih zaštitnih mjera 2009/101/EZ, od 16. 9. 2009., dostupna na: www.eur-lex.europa.eu

Prijedlog direktive Europskog parlamenta i Vijeća o izmjeni Direktive EU-a 2017/1132 u pogledu upotrebe digitalnih alata i postupaka u pravu društava, Bruxelles, 25. 4. 2018., 2018/0113(COD), dostupno na: www.eur-lex.europa.eu

Strategija jedinstvenog digitalnog tržišta EU-a, Bruxelles, 6. 5. 2015., COM(2015) 192 final, dostupna na: www.eur-lex.europa.eu

Study on digitalization of company law, by everis for the European Commission – DG Justice and Consumers, Bruxelles, 25. 4. 2018., dostupno na: https://ec.europa.eu/info/publications/assessment-impacts-using-digital-tools-context-cross-border-company-operations_en

Web-stranice estonskog Ministarstva pravosuđa: www.just.ee

Njemačka

Beurkundungsgesetz (BeurkG), dostupno na: www.gesetze-im-internet.de

Birkefeld/Schäfer: Gründung auf Knopfdruck? Was sich mit der EU-Digitalisierungs-Richtlinie im Gesellschaftsrecht ändert BB 2019, 2626, dostupno na: www.beck-online.beck.de

Bormann/Stelmaszczyk, Digitalisierung des Gesellschaftsrechts nach dem EU-Company Law Package, Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht (NZG) 2019, dostupno na: www.beck-online.beck.de

Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG) dostupno na: www.gesetze-im-internet.de

Izveštje o povjerenju u njemačke elektroničke osobe iskaznice, dostupno na:

www.bundesnetzagentur.de/DE/ServiceFunktionen/ElektronischeVertrauensdienste/ElektronischeVertrauensdienste-node.html

Omlor, S., Digitalisierung im EU-Gesellschaftsrechtspaket: Online-Gründung und Registerführung im Fokus DStR 2019, 2544, dostupno na: www.beck-online.beck.de

Stellungnahme der Bundesnotarkammer vom 18.6.2018 zum Kommissionsentwurf mit Nachweisen zu den faktischen Problemen der Absenkung des Prinzips vorsorgenden Rechtsschutzes in Estland, dostupno na: www.bmjv.de

Austrija

Arnold, R., Premiere: Schönherr und Huppmann Poindl begleiten erste digitale GmbH-Gründung, dostupno na: <https://www.juve.de/nachrichten/oesterreich/2019/10/premiere-schoenherr-und-huppmann-poindl-begleiten-erste-digitale-gmbh-gruendung>

Bundesgesetz, mit dem das GmbH-Gesetz und die Notariatsordnung geändert werden, dostupno na: <https://www.ris.bka.gv.at/>

Bundesgesetz vom 11. 11. 1970 über die Tätigkeit der Notare als Beauftragte des Gerichtes im Verfahren außer Streitsachen (Gerichtskommissärs-gesetz), dostupno na: <https://www.ris.bka.gv.at/>

Bundesgesetz über besondere zivilrechtliche Vorschriften für Unternehmen, dostupno na: <https://www.ris.bka.gv.at/>

Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten außer Streitsachen, dostupno na: <https://www.ris.bka.gv.at/>

cyberDOC das Urkundenarchiv des österreichischen Notariats, dostupno na: <https://www.notar.at/de/ueber-den-notar/einrichtungen/cyberdoc/>

Das Notariat erweitert sein digitales Dienstleistungsangebot, dostupno na: <https://www.notar.at/de/dienstleistungen/unternehmensgruendung/digital-services/>

Deregulierungsgesetz 2017, dostupno na: <https://www.ris.bka.gv.at>

Die Notariatsordnung, dostupno na: <https://www.ris.bka.gv.at/>

Firmenbuchgesetz, dostupno na: <https://www.ris.bka.gv.at/>

Gesetz vom 6.3.1906, über Gesellschaften mit beschränkter Haftung, dostupno na: <https://www.ris.bka.gv.at/>

Gruber, M., Vereinfachte GmbH-Gründung ohne Notariatsakt, Journal für Erbrecht und Vermögensnachfolge, 2/2017, dostupno na: <https://rdb.manz.at/>

Kalss/Hollaus, Flexibilisierung des Gesellschaftsrechts - ein weitreichender Schritt durch das Gesellschaftsrechtliche COVID-19-Gesetz, GesRZ 2/2020, dostupno na: <https://rdb.manz.at/>

Kriwanek, S., Tuma B.: GmbH-Gründung durch elektronischen Notariatsakt – RV, Rechtsnews br. 25659 od 06.07.2018, dostupno na: <https://lesen.lexisnexis.at>

Lieder, J., Die Bedeutung des Vertrauensschutzes für die Digitalisierung des Gesellschaftsrechts, Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht (NZG), 3/2020, dostupno na: <https://beck-online.beck.de>.

Nierlich, P., Die digitale GmbH- Novelle des Zustellgesetzes und E-Government-Gesetzes, NetV 2020, 1/2020

Osztovits, M., GmbH-Gründung: „Klassisch“, „Vereinfacht“ oder „Digital“, dostupno na https://www.lbg.at/servicecenter/lbg_steuertipps_praxis/gmbh_gr%C3%BCndung_klassisch_vereinfacht_oder_digital/_index_ger.html

Rauter, R. A., Elektronische Kommunikation bei Errichtung einer GmbH, JAP 2/2018/2019, dostupno na: <https://rdb.manz.at/>

Resch, R., Corona-Handbuch, Kapitel 12: COVID-19 und Gesellschaftsrecht, Manz, 2020., dostupno na: <https://rdb.manz.at/>

Richtlinien der Österreichischen Notariatskammer vom 17.01.2019 für die Verfahren nach § 69b Abs. 2 Z 1 und 2 NO., dostupno na https://www.notar.at/download_file/force/2128/270/

Rieder, B., Gesellschaftsrechtliche Aspekte der COVID-19-Gesetzgebung, Österreichische Notariatszeitung, 4/2020, dostupno na: <https://rdb.manz.at/>

Royo-Villanova, S. Á., Digitalization: how will it work in practice?, Europäische Rechtsakademie (ERA) Forum (2020), dostupno na: <https://link.springer.com/>

Schopper/Walch, Die vereinfachte Gründung nach § 9a GmbHG, Österreichische Bankwissenschaftliche Gesellschaft, 6/2018, dostupno na <https://rdb.manz.at/>

Mey, S., So kann man in Österreich seine GmbH online gründen, dostupno na: <https://www.derbrutkasten.com/oesterreich-gmbh-online-gruenden-notar/>

Möchel, A., Gründen per Videokonferenz, dostupno na: [https://www.wienerzeitung.at/themen/recht/%22%20.%20\\$trRequestUrirecht/940294_Gruenden-per-Videokonferenz.html](https://www.wienerzeitung.at/themen/recht/%22%20.%20$trRequestUrirecht/940294_Gruenden-per-Videokonferenz.html)

Stöger, K., Elektronischer Notariatsakt und Territorialitätsprinzip, NZ, 1/2019, dostupno na: <https://rdb.manz.at/>

Straube/Ratka/Rauter, Wiener Kommentar zum GmbH-Gesetz, 2019., dostupno na: <https://rdb.manz.at/>

Straube/Ratka/Rauter, Wiener Kommentar zum Unternehmensgesetzbuch, 2018, dostupno na: <https://rdb.manz.at/>

Torggler, U. (Hrsg), GmbHG, 2014., dostupno na: <https://rdb.manz.at/>

Verordnung der Bundesministerin für Justiz über den elektronischen Rechtsverkehr (ERV 2006), BGBl. II br. 503/2012, dostupno na: <https://www.ris.bka.gv.at/>

Verordnung der Bundesministerin für Justiz über Maßnahmen zur Sicherstellung der Integrität von im notariellen Bereich verwendeten elektronisch unterstützten Identifikationsverfahren, dostupno na: <https://www.ris.bka.gv.at/>

Verordnung des Bundesministers für Justiz zur näheren Regelung der Vorgangsweise bei der vereinfachten GmbH-Gründung nach § 9a GmbHG, dostupno na: <https://www.ris.bka.gv.at/>

Wagner/Knechtel, Kommentar zur Notariatsordnung, 2007., dostupno na: <https://rdb.manz.at/>

Woschnak, K., Rechte und Pflichten des Notars gem §§ 8 und 31 Abs 1 NO, Österreichische Notariatszeitung, 6/2019, dostupno na: <https://rdb.manz.at/>

Zollner/Simonishvili, Privatstiftungen und Stiftungsvorstände in Zeiten von COVID-19, Die Privatstiftung (PSR) br. 1/2020, dostupno na: <https://rdb.manz.at/>

4. COVID-19-Gesetz, dostupno na: <https://www.ris.bka.gv.at/eli/bgbl/1/2020/24>

Republika Hrvatska

Barbić, J. 2007. *Utjecaj njemačkog prava na stvaranje hrvatskog prava društava*. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 3-4, str. 339. - 363.

Barbić, J. 2010. *Pravo društava*. Knjiga druga, Društva kapitala. Organizator. Zagreb.

Barbić, J. 2008. *Pravo društava*. Knjiga prva, Općidio. Organizator. Zagreb.

Bregeš, Ž.; Jakupak, T. 2019. Digitalisation of business register. *Journal for the international and european law, economics and market integrations*. Vol. 6. No. 1. Zagreb.

Grbac, M. Grbac, A. 2020. Elektronička registracija društva s ograničenom odgovornošću. *PuG*. Vol. 59, no. 1.

Zakon o javnom bilježništvu, NN 120/16.

Zakon o sudskom registru, NN 40/19.

Zakon o trgovačkim društvima, NN 40/19.

Pravilnik o poduzimanju radnji u postupku osnivanja trgovačkih društava na daljinu NN 65/2019.